

# 'Smattens' arkæologi

*Arkæologer på Roskilde Festival*



Arkæologer undersøger traditionelt spor af en fjern fortid, men i sommeren 2006 gennemførte tre arkæologistuderende fra Københavns Universitet en arkæologisk undersøgelse på Roskilde Festivalens campingområde. Dette eksperiment: at se på festivalen gennem arkæologens briller affødte en række interessante overvejelser om den materielle kulturarv, samt arkæologien og dens metoder.

SOFIE LAURINE ALBRIS, ANNA S. BECK OG LASSE SØRENSEN

---

### En usædvanlig arkæologisk udgravning

På en mark uden for Roskilde samles hver sommer ca. 100.000 mennesker i syv dage for at høre musik, bo i telt, være sammen og indtage diverse rusmidler. Musikfestivaler har eksisteret som fænomen siden 1960'erne, og efterhånden som flere generationer har dyrket festivalkulturen, er festivalerne blevet en vigtig del af ungdomskulturen i den vestlige verden og en del af vores identitet. Roskilde Festivalen blev grundlagt i 1971 og er i dag Skandinaviens største musikfestival. Festivaldeltagere siger gerne, at ugen på festival er en kort periode, hvor de kan smide alle hæmninger og leve uden for det etablerede samfunds normer. Man kan sige, at festivalen fungerer som en slags "ventil" i det moderne samfund.

Når så mange mennesker er samlet på ét sted, påvirker det jordbunden og landskabet, og festivallivet efterlader markante materielle spor, selvom der hvert år ryddes grundigt op. Som arkæologistuderende har vi ofte spurgt os selv "hvad mon man ville tro, hvis man fandt det her om tusind år?" Et spørgsmål vi også af og til hører fra den almindelige festivalgæst. Derfor greb vi chancen for at dykke ned i festivalens jordlag, da Danmarks Radio søgte arkæologistuderende, der ville deltage i en anderledes formidling gennem radio- og TV-indslag ved Roskilde Festivalen 2006.

I Danmark beskæftiger arkæologien sig traditionelt med spor af en fjern fortid, men i f.eks. USA og Storbritannien arbejder discipliner som industriel arkæologi og affaldsarkæologi med spor fra de sidste 200 år. Den såkaldte samtidsarkæologi, hvor man ser på helt samtidigt materiale, er lige nu en voksende disciplin. Med undersøgelserne på Roskilde Festival fik vi mulighed for at ride med på denne bølge.

Den danske museumslov udelukker egentlig ikke, at moderne materiale opfattes som "arkæologisk kulturarv" på linje med materiale fra f.eks. stenalderen eller middelalderen, og da netop Roskilde Festivalen er konstant truet af en voksende grusgrav, kan området egentlig opfattes som et truet kulturarvsareal.

Vi satte os for at undersøge, hvilke spor en begivenhed som denne efterlader i

Roskilde Festivalen er mest kendt for sit til tider ekstreme vejr og det deraf resulterende mudderlag – populært kaldet "Smatten"; en muddertype der både byder på udfordringer og muligheder for en arkæolog. Billedet er fra festivalen i 2001.

Foto af Kim Agersten, Polfoto.



Luftfoto af Roskilde Festivalen anno 2008. I baggrunden ses Roskilde by og i midten ses den kulturarvrstruende grusgrav. For at få et indtryk af hvor meget grusgraven "æder" af festivalens campingområde, behøver man blot at kigge på søen nederst i billedet; dette er nemlig hullet efter, hvor man gravede grus omkring årtusindskiftet. Luftfoto af Nanna Kreutzmann, RockFoto.

Cirkeldiagram der viser fordelingen af fund fra rekognoseringen. Langt størstedelen af fund havde med telte eller drikkevarer at gøre. Bemærk den alligevel relativt lave forekomst af ølemballage, et vidnesbyrd om at pantsystemet fungerer. Læg også mærke til den lave forekomst af mademballage, hvilket skyldes at måltider på festivalen primært indtages ved boder på selve festivalpladsen eller i campingområdets udkant.

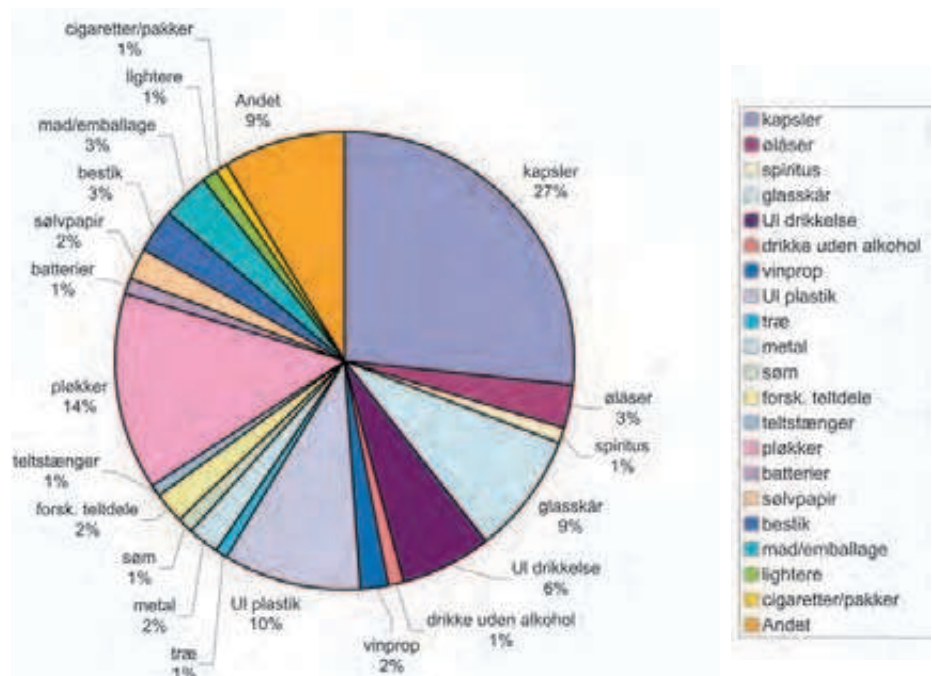
området, og om festivallivet er så hæmningsløst, som deltagerne opfatter det. Undersøgelsen blev et spændende eksperiment, der affødte refleksioner over materielle spor som kilde til viden om festivallivet. Ville vi tolke sporene korrekt, hvis vi ikke var bekendte med selve begivenheden?

Over fem dage forsøgte vi gennem forskellige metoder at afdække aspekter af festivalens lejliv. Da der også afholdes andre arrangementer, såsom dyrskue og kræmmermarked på selve koncertområdet, ville festivalen som "arkæologisk fænomen" være lettere at udskille på campingområdet. Vi valgte derfor at fokusere på festivalens campingplads og livet på denne i dagene op til og under festivalen.

### Affald fra 30 års teltlejliv

På et område af campingpladsen, der havde været i brug fra 1977 til og med 2005, opsamlede og registrerede

vi alt materiale på overfladen. Jordstykket stod for at skulle graves væk af den voksende grusgrav og kunne dermed betragtes som "truet kulturarv". Indsamlingen af genstande på et 700 m<sup>2</sup> stort område gav en overraskende mængde af materiale. På trods af festivalens årlige oprydningssindsats indsamledes omkring 600 fund. Fundene var først og fremmest relateret til (alkoholiske) drikkevarer, men også teltdele



udgjorde en markant del af materialet. Her lå de utallige forsvundne pløkker fra næsten 30 års teltlejr. Til gengæld var der kun få fund af emballage og service, der havde med mad at gøre. Fundene vidnede altså tydeligt om en teltlejr, hvor der blev indtaget store mængder af alkohol i forhold til mængden af mad. Desuden kunne man på datomærkninger på emballage se, at området kun blev benyttet i en kort periode i juni og juli måned. Mellem fundene var flere ting, der fortalte i detaljer om lejligheden. F.eks. den afbrækkede ende af en chillum, brugte kondomer, medicinemballage og gamle gummistøvler.

En type fund, der havde direkte forbindelse til festivalen, var stumper af festivalarmbånd, alle brændt i den ene ende. Det var de lange ender af armbåndene, som festivalgæsterne hvert år svider af med en lighter. Dette er altså spor af en helt konkret handling som de fleste på festivalen har udført – en form for ubevidst ritual? Armbåndsstumperne kunne på grund af de forskellige farver relativt let dateres til hhv. 1984, 1987, 1992, 1997 og 1990, da armbåndets farve skifter fra år til år.

### Ned i Smatten

”Smatten” kaldes det berømte mudder, der dannes på festivalområdet i regnfyldte år. For at undersøge hvorvidt lag af dette mudder kunne iagttages i jorden, lavede vi en mindre udgravning af en central vej på campingpladsen. I vejen registrerede vi



Et kondom var håndteret på højst besynderlig vis, idet plastikindpakningen var puttet ned i det brugte kondom inden vedkommende havde slået knude. Et udtryk for ordenssans eller en neurotisk tilgang til seksualakten? *Foto af Anna S. Beck.*



Festivalarmbånd fundet i jorden under undersøgelserne. Armbåndene fungerer som bevis for, at deltagerne har betalt for adgang, hvorfor farven på båndene skifter fra år til år. Derfor kan armbåndene også dateres ud fra farverne alene. *Foto af Sofie Laurine Albris.*

forskellige lag, der var særdeles kompakte og domineret af enten grus eller træflis. Jordlagene havde endnu den umiskendelige lugt af øl, urin og jord. De øverste lag bestod af kompakt groft grus med småsten og mørkebrunt muldet materiale. Længere nede lå der flere kompakte, brune, organiske lag. Lagene blev tolket som spor efter "Smatten" – og især af festivalens håndtering af "Smatten". Tilsyneladende har man i de seneste år spredt grus på vejen, hvor man tidligere har brugt træflis. Under det nederste "smatlag" fandt vi en dansk enkrone fra 1966, som lå i et lyst brunt lag, der kunne ses som den gamle markoverflade.

### Øl og urin

På en festival drikkes store mængder øl, hvilket medfører tilsvarende urinering, især op ad diverse hegn. I området omkring et af campingområdets yderhegn målte vi fosfatindholdet i jorden. Metoden bruges i arkæologien til at lokalisere bopladser og til at identificere funktionsområder såsom stalde inden for den enkelte boplads. Fosfatprøverne viste, at fosfatkoncentrationen ved hegnet var dobbelt så høj som i arealerne udenom – og på samme niveau som en svinesti. I teorien ville det gennem systematiske fladedækkende fosfatanalyser være muligt at spore gamle hegnsforløb på festivalpladsen flere tusinde år efter.

### Lejrliv

Etnoarkæologi kaldes studiet af nyere tids materiel kultur kombineret med f.eks. interviews og arkæologiske undersøgelser. Oftest er objektet oprindelige befolkninger i fjerne egne af verden, men nu blev de "vilde" festivalgæster underkastet metoden. Vi valgte fire nutidige lejre på festivalen, der repræsenterede forskellige grupper: En dansk og en svensk lejr, en lejr med gymnasieelever på 16-17 år, der var på festival første gang, og en lejr med modne festivalveteraner på 25-52 år.

Efter at have interviewet en lejrs beboere blev affaldet i deres lejr indsamlet og registreret, lejrens grundplan blev skitseret, og på grundplanen blev afmærket, hvor affaldet lå.

De forskellige lejre var alle indrettet efter samme model, hvor teltene var arrangeret omkring et socialt centrum, der gerne var overdækket. I dette centrum stod beboernes stole, en eller flere ølkasser og evt. et musik-anlæg, og her opholdt man sig det meste af dagen. Et hurtigt blik over campingpladsen bekræfter, at dette er standardindretningen



Arbejde på snittet gennem det kompakte grus i vejen. Foto af Lasse Sørensen.

Måling af fosfat i jordprøver. Foto af Anna S. Beck.

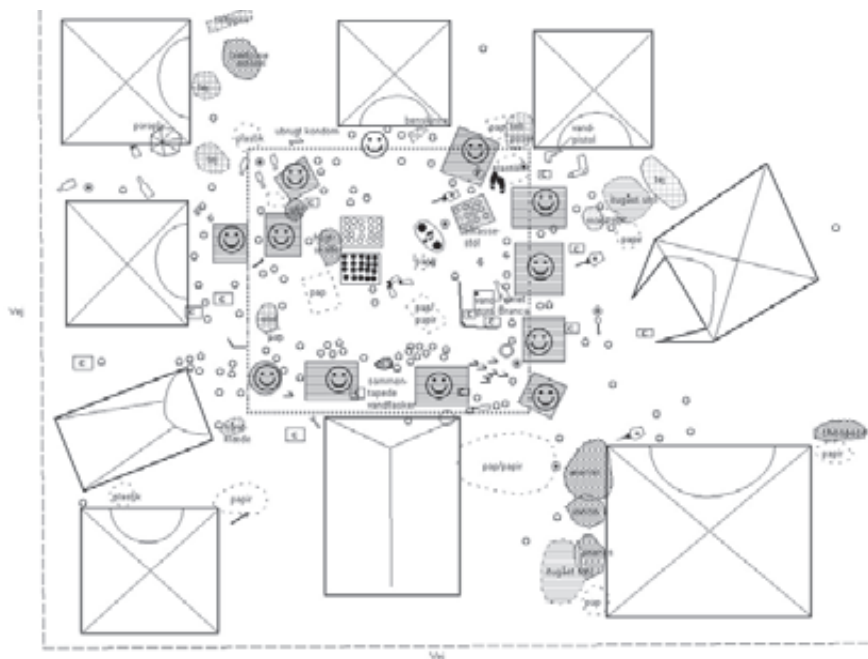


Interview og affaldsregistrering i en lejr med danske fyre i 20-års alderen.  
Foto af Sofie Laurine Albris.

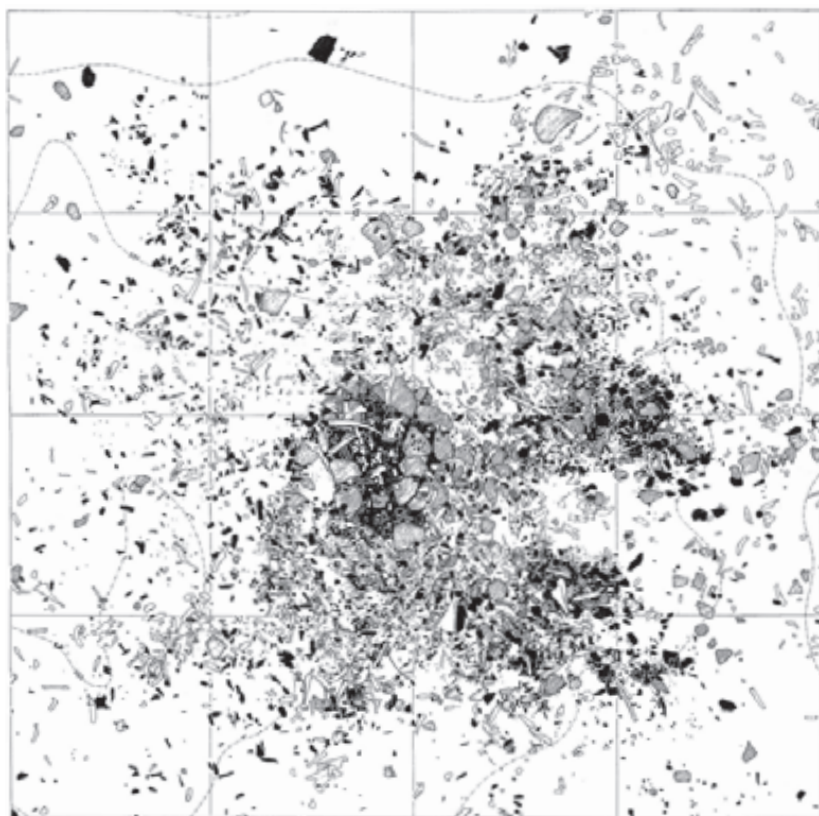



for festivalens lejre. Denne struktur kan sammenlignes med indretningen af midlertidige lejre, f.eks. i jægerstenalderen, hvor teltene blev slået op omkring bålet. De mange flintafslag fra værktøjsproduktion, man finder i sådanne lejre, var her afløst af ølkapsler og ildstedet af ølkassen i midten. På denne måde bliver den enkelte lejr sin egen sociale enhed, orienteret mod musik og bajere.

Inden for denne ensartede lejrstruktur var der dog stor forskel på, hvordan de forskellige lejre behandlede og definerede deres affald. Mest overraskende var den markante forskel mellem affaldshåndteringen i den svenske og de danske lejre. Beboerne i den svenske lejr ryddede grundigt op hver dag og sorterede omhyggeligt deres affald, f.eks. sorterede de glasflasker efter farve. I de danske lejre var man mindre



Eksempel på plantegning over lejr. I dette tilfælde: lejr med unge danske fyre omkring 20 år. Til sammenligning ses en plan en boplads fra Magdalenienkulturen (ca. 15.000 – 10.000 f.Kr.). I midten ses et ildsted. Flere personer har siddet omkring bålet og har efterladt dyreknoget, redskaber og rester af flintarbejde. Boligerne har ligget bagved dette centrum. Spredningsmønstret minder om Roskildelejren, hvor centrum er en ølkasse og en ghattoblaster med ølkapsler og madaffald fordelt i området.– Gengivet efter Berit Valentin Eriksen: "Flintstudier".



- |   |                           |   |                   |
|---|---------------------------|---|-------------------|
|  | Flintredskaber og -afslag |  | Ubearbejdede sten |
|  | Faunarester               |  | Trækul            |

systematiske. Her var mængden af affald generelt større: visse lejre flød ligefrem med skrald, og alt, undtagen ølflasker med pant, røg ud i samme bunke. Denne forskel kan tolkes som et resultat af de forskellige traditioner for affaldshåndtering i Danmark og Sverige. Sverige har en temmelig udbygget affaldssortering, som slet ikke findes tilsvarende i Danmark, og som kan forklare den næsten rituelle håndtering af affald i den svenske lejr.

Især hos de helt grønne festivaldeltagere, gymnasielejren, lå der meget affald. Rester fra måltider og beboernes personlige bagage flød nærmest sammen. I den ældre lejr var der en anderledes skelnen mellem personlige ting og affald. Personlige sager var ordnet på f.eks. sengeborde af ølkasser, mens affaldet blev indsamlet i affaldsposer i et hertil bygget stativ. Alder og erfaring påvirkede altså det arkæologiske materiale i lighed med kulturel baggrund. Det skal for god ordens skyld siges, at det empiriske materiale fra de etnoarkæologiske undersøgelser er alt for lille til at basere egentlige kulturelle generaliseringer på.

### Arkæologi og moderne fænomener

Ved at kigge på Roskilde Festivalen gennem det arkæologiske materiale får vi en anden vinkel på festivalfænomenet, end de traditionelt samtidsforskende fag kan give. Hvor skriftlige eller mundtlige kilder fortæller om folks idé om, hvad de gør, er de materielle levn produkt af konkrete aktiviteter. Dermed ikke sagt, at de arkæologiske kilder er mere sande: spændingen mellem hvad folk gør, og hvad de tror, de gør, tydeliggøres i samspillet mellem kildetyperne. Som udgangspunkt giver de materielle levn anledning til andre spørgsmål end de traditionelle historiske kilder. De kan gøre opmærksom på træk, som enten har været opfattet som ubetydelige og hverdagsagtige, eller ting man ikke har ønsket at vise frem. For eksempel fik vi gennem undersøgelserne øje på den svenske lejrs affaldssortering, som afspejler en vane, beboerne nærmest ubevidst havde taget med udefra. Materialet fra Roskilde Festivalens campingområde bidrager dermed på flere måder til en konkret viden om hverdagslivet på festivalen. De arkæologiske undersøgelser viste, at der er visse regler og normer, som gælder, når man er på festival. Nogle regelsæt eller normer tages med fra det omgivende samfund (f.eks. affaldssortering), mens andre adfærdsnormer er anderledes end hverdagens (f.eks. urinering ved hegn for begge køn). På festivalen skabes nogle sociale rammer, hvor særlige festivalnormer omfatter en kollektiv accept af anderledes adfærd. Her dannes meget stærke traditioner og mønstre, hvilket f.eks. den strukturerede lejrindretning viser.

Ved siden af viden om festivalfænomenet kan de arkæologiske undersøgelser belyse miljømæssige spørgsmål som: Hvor meget påvirker urineringen på ”ureglementerede” steder det naturlige fosfatindhold i jorden? Hvor effektiv er festivalens oprydning? Hvad bevares i jorden og hvad forgår?

Festivalundersøgelserne blev udført, mens den levende begivenhed foregik overalt omkring os, og samtidigheden fremhævede faldgruberne ved at arbejde med arkæologisk materiale. F.eks. var materialet i jorden så omrodet og forstyrret, at alle år var sammenblandet, og det var ikke muligt at udskille den enkelte lejr. Det mest afgø-





Eksempel på forskellig affaldshåndtering. Billedet er taget, hvor den svenske lejr (intet affald) støder op til en lejr med danske unge (affald). Foto af Anna S. Beck.



Pænt stablede Bacardi Breezer-flasker i den svenske lejr. Foto af Sofie Laurine Albris.



Solen går ned over Roskilde Festivalen 2003. Fundene fra festivalen understreger tydeligt, at de materielle levn kun fortæller om visse aspekter af aktiviteter og dagligliv på et givent sted. Til tider afslører de også, at det, vi går og tror vi gør, i virkeligheden blot er en forestilling eller en myte – en myte, vi vælger at leve ud. *Foto af Martin Lehmann. Polfoto.*

rende problem var dog, at selvom det arkæologiske materiale vidnede om både 'sex og drugs' – ruskulturen i form af alkohol og rygning af forskellig slags, samt brugte kondomer, så var den primære grund til festivalens afholdelse -'rock'n'roll'– totalt fraværende i de materielle levn. Spørgsmålet er, hvordan disse levn ville være blevet tolket, hvis ikke vi havde haft en baggrundsviden om, hvad der foregik? Det maner selvfølgelig til forsigtighed med tolkningen af arkæologisk materiale og understreger, at forskellige kildetyper bør supplere hinanden, hvor det er muligt.

Undersøgelserne af Roskilde Festivalens jordbund gør også opmærksom på, at vi i nutiden producerer et arkæologisk materiale, der principielt ligner det, som er efterladt af mennesker i landskabet gennem tusinder af år. Festivalkulturen er et særligt fænomen, der er typisk for ungdomskulturen i sidste halvdel af det 20. århundrede. Med forskellige tilgange til fænomenet kan vi blive klogere, ikke bare på festivalen – men også på os selv.

*Sofie Laurine Albris, Anna S. Beck og Lasse Sørensen  
er arkæologistuderende ved Københavns Universitet*